

JOSEP ROIG I GARCIA
PURIFICACION MERINO PALOMAR

MORTALITAT PER XARAMPIÓ A LA CIUTAT DE TARRAGONA
ANYS 1871-1900

IV Congrés d'Història de la Medicina Catalana
Poblet, 7-9 de juny de 1985
Actes, Vol. II

El xarampió és una malaltia infecciosa exantemàtica produïda per un virus. Cursa típicament en forma de brots epidèmics aguts i quan reapareix després d'una pausa perllongada ho fa de manera brusca i explosiva.

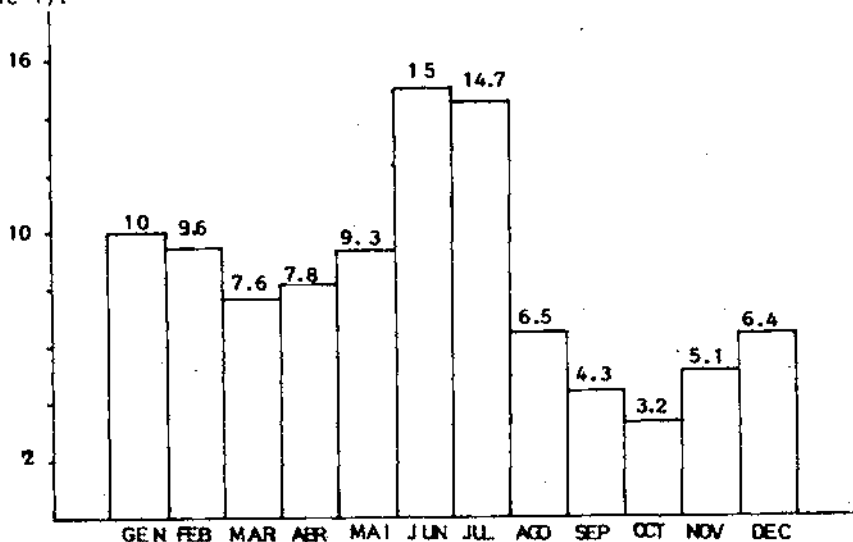
La seva incidència és quasi exclusiva a la població infantil i acostumava a veure's seguida d'un gran nombre de complicacions capaces d'acabar amb la vida del pacient. La diferència que existeix a l'actualitat radica en la possibilitat de dominar les complicacions sèptiques bacterianes gràcies a la utilització del tractament d'antibiòtics.

La ciutat de Tarragona, immersa a l'avanç demogràfic espanyol, paral·lel a l'europeu a la primera meitat del segle XIX i netament superior dins la seva segona meitat (1), presentava una població estimada en 23.046 habitants segons el cens de 1877 (2).

Las condicions socio-econòmiques favorables dels anys següents van fer augmentar el nombre d'habitants de la ciutat fins arribar als 27.225 a l'any 1887. Ara bé, amb l'arribada a la comarca de la plaga de filoxera a l'any 1891 i la consegüent disminució a la producció de vi, va disminuir secundàriament la població fins l'any 1900 on es calculava en 23.423 habitants (3).

Les defuncions per xarampió a la ciutat van pujar a 685 entre els anys 1871 i 1900, on la mortalitat global va ésser de 21.185 morts. Les defuncions suposen, doncs, el 3,23% de la global i el 7,14% de les morts per malalties transmissibles. Aquestes dades s'han extret de les inscripcions de defunció del Registre Civil de la ciutat.

El xarampió no és pas una malaltia estacional però el predomini més gran de casos acostuma a donar-se a finals d'hivern i primavera. A la Tarragona de finals de segle passat la mortalitat més gran es va centrar a començaments d'estiu, on juny amb 103 defuncions i juliol amb 101 defuncions es van repartir, respectivament, el 15 i el 14,7%. Els mesos amb una incidència més petita van ésser setembre i octubre amb 30 i 22 defuncions respectivament (gràfic 1).



Gràfic 1. Distribució per mesos de la mortalitat per xarampió. Tarragona 1871-1900.

La distribució de la malaltia amb relació al sexe anirà variant en els successius brots epidèmics arribant a existir diferències significatives entre ambdós. Al còmput general el 52,2% de les morts van recaure en els homes mentre que el 47,8% van ésser dones.

Es tracta, el xarampió, d'una malaltia amb una incidència més centrada a la població infantil. Ja que el 99% de la població pateix la malaltia i els anticosos creats passen al fetus per via placentària a la dona gestant, és estrany trobar la malaltia per sota del quatre mesos d'edat. Malgrat això van morir cinc nens per aquestes causes amb menys de quatre mesos de vida. El 31,7% dels morts no passaven de l'any d'edat i el 60% es trobaven entre un i quatre anys. Només el 8,1% tenia més de 4 anys al sobrevenir-li la mort per xarampió (taula 1).

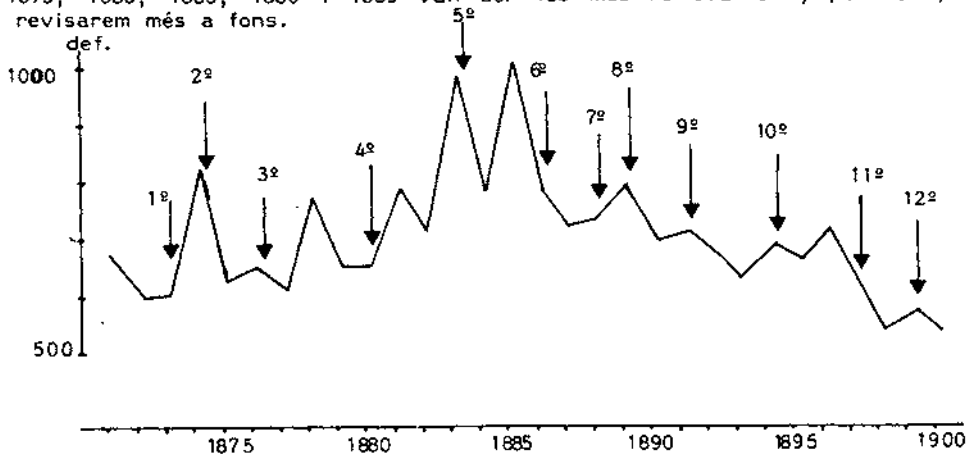
EDAT	DEFUNCIONS	%
0 - 4m	5	0,8
4m - 1	212	30,9
1 - 4	412	60,1
May. 4	56	8,1

Taula 1. Distribució per edats de la mortalitat per xarampió. Tarragona 1871-1900.

Malgrat que la nostra regió és una zona endèmica a la malaltia, la seva aparició acostuma a ser en forma de brots aguts, de forma que al llarg d'aquests trenta anys es van registrar 12 brots epidèmics que recullen 580 de les 685 morts esdevingudes (84,6%) en tant que només 105 apareixen de manera aïllada a les fases interepidèmiques.

Al gràfic 2 es mostra mitjançant fletxes el punt exacte on sorgeix cada brot agut, a més a més de la representació de la corba de mortalitat a la ciutat. Al gràfic s'observen períodes interepidèmics variables que oscil·len entre un i quatre anys.

La duració dels brots epidèmics també és variable oscil·lant entre els 3 i 11 mesos, així com la letalitat de cadascun (taula 11). Un índex senzill que ens permet entreveure la gravetat de cada fase aguda és la mitjana mensual de morts dins de cada període. Així es com sabem que les esdevingudes al 1873, 1880, 1883, 1886 i 1889 van ser les més rellevants i, per tant, les que revisarem més a fons.



Gràfic 2. Mortalitat global de la ciutat. Brots epidèmics del xarampió. Tarragona 1871-1900.

<u>BROT</u>	<u>ANY</u>	<u>DURADA</u> (mes)	<u>MORTS</u>	<u>DEFUN/MES</u>
1º	1873	3	31	10,3
2º	1874	5	20	4
3º	1876-77	11	59	5,3
4º	1880-81	3	61	20,3
5º	1883	6	135	22,5
6º	1886	5	56	11,2
7º	1888	3	18	6
8º	1889	8	84	10,5
9º	1892	4	22	5,5
10º	1894-95	8	48	6
11º	1897	4	37	9,2
12º	1899	4	16	4

Taula II. Durada, mortalitat i mitjana mensual de morts a cada brot epidèmic de xarampió. Tarragona 1871-1900.

El primer brot epidèmic va tenir lloc al 1873 i una durada de tres mesos (gener-març), essent febrer amb 16 morts el mes més perjudicat. Es van produir 31 morts en total, que sobre el global de defuncions d'aquest trimestre va suposar el 13,9%.

El 58,1% eren homes i els compresos entre 1 i 4 anys van ser el més afectats (54,8%). Aquest brot, perfectament definit, va ser curt quant a durada i el seu inici a la ciutat va ser multicèntric, distribuïnt-se, després de forma uniforme pels distints barris.

Un brot epidèmic més important va tenir lloc entre desembre de 1880 i febrer de 1881 on van morir 61 persones per xarampió, representant el 22,8% sobre totes les causes dins d'aquest curt període de temps. Dins d'aquest mes de gener es va mantenir una mitjana d'un mort diari a causa d'aquesta malaltia. La seva màxima incidència es va donar al sexe masculí (55,7%) i sobre nens entre 4 mesos i un any de vida (49,2%). Només 4 superaven els 4 anys. Hi va haver una mort a la presó i va respectar la població militar, així com la Casa Provincial de Beneficència. La seva propagació per la ciutat va ser uniforme.

Al 1883 hi va haver el pitjor brot epidèmic pel que fa a la seva durada, que sense ser massa llarga tampoc no va ser curta, i per la seva letalitat (135 morts). Va durar des d'abril fins a setembre, essent els mesos de juny i juliol amb 42 i 45 defuncions respectivament, on l'epidèmia es va mostrar més intensa. Les morts per xarampió van representar el 22% de la mortalitat global i en aquesta ocasió el nombre d'homes morts (43%) va ser inferior al de dones (57%).

El 63,1% de les morts van recaure a nens entre 1 i 4 anys. El barri que es va veure més afectat correspongué a la zona de l'Eixample que a la vegada era la d'un nombre més gran d'habitants. La fi d'aquest brot epidèmic va coincidir amb l'inici d'un altre, no menys important de verola. La combinació d'ambdós va fer pujar la mortalitat de 1883 a 1.051 defuncions, essent 255 morts (24,2%) les ocasionades directament per aquelles. El 80% dels casos mortals (206 defuncions) van afectar a nens que no tenien més de quatre anys d'edat. L'esperança de vida de la població es va veure reduïda de manera important a 19,1 anys dins del conjunt de 1883, mentre que l'any anterior es va calcular en 28,3 anys.

Van passar tres anys fins l'aparició d'un nou brot de xarampió. Amb menor mortalitat que l'anterior, només 56 morts durant 5 mesos, es va estendre des de març fins a juliol del 1886. Va ser d'un 11,2 la mortalitat mitjana mensual i la suma de morts va suposar el 13,2% del còmput total de morts dins d'aquest període.

El 51,7% dels afectats eren homes i el grup d'edat més castigat va ser el d'un fins a quatre anys amb 35 morts. El brot es va iniciar als barris del port segurament havent passat més d'un mes fins que es donés un cas mortal al casc antic de la ciutat.

L'últim brot agut amb certa importància va tenir lloc entre juny del 1899 i gener del 1900. El seu centre va ser setembre amb 14 morts (24,1% del total mensual).

Es van registrar 84 morts que suposaven el 13,9% de la mortalitat total en aquests vuit mesos. El 54,7% de les morts van afectar a dones i pel que fa a l'edat el grup més perjudicat va ser el d'un a quatre anys amb el 64,2% de les morts. Aquest brot es va iniciar de forma clara a la zona compresa entre la Rbla. S. Joan i els carrers Unió i Gasòmetre. Tant es així que 12 dels 15 primers casos es van limitar en aquest sector, des d'on es va escampar els dies següents en direcció nord (casc antic) i sud (port). No va haver casos mortals a les institucions públiques.

Com hem vist, entre 1871 i 1900, els morts per xarampió van representar el 3,23% de totes les morts esdevingudes. Ara bé, només en 56 cops va condicionar la mort d'individus més grans de quatre anys. Va suposar, per tant, la causa de la mort del 12,24% del total de nens que amb una edat inferior als 4 anys van morir a la ciutat dins d'aquest període de temps.

El xarampió, com a malaltia transmissible i epidèmica, no va ésser valorada justament per les autoritats sanitàries de l'època. Mentre que la verola o la diftèria eren temes freqüents de discussió peis components de les Junes Municipals de Sanitat, rarament s'esmentava a les reunions de les possibles mesures a prendre davant la mortalitat produïda pel xarampió.

Finalment val la pena destacar que a Tarragona s'hi trobava la Casa Provincial de Beneficència que donava asil a nens expòsits i orfes. Doncs bé, constitueix un fet curiós i de difícil explicació el que va passar amb aquesta institució, ja que només s'hi va donar un únic cas mortal (1892) i mai no es va constituir com a veritable focus de transmissió i mort per xarampió, reunint moltes característiques favorables per ser-ho.

BIBLIOGRAFIA

- 1.- IGLESIAS FORT, José M^º: "El movimiento demográfico en Cataluña en los últimos 100 años". Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona. 3^ª época, n^º 680, vol. 33 (16). Barcelona, mayo 1961, pp. 365 y ss.
- 2.- NADAL OLLER, Jordi: "La población española (siglos XVI a XX)". Edit. Ariel. 4^ª edic. Barcelona 1976. pp. 142.
- 3.- ROVIRA GOMEZ, Salvador: "Breu història de Tarragona". Omñium Cultural Tarragonès, colección "El Balcó 2". 1^ª edic. Tarragona 1984. pp. 109.